

DOI: <https://doi.org/10.18485/philologia.2024.22.22.4>

UDC: 37.091.64:811.163.41

811.163.41'243

■ PRIRUČNICI INOSTRANIH UNIVERZITETA I ZAVODA U NASTAVI SRPSKOG KAO STRANOG JEZIKA NAKON DRUGOG SVETSKOG RATA

ALEKSANDAR M. NOVAKOVIĆ¹

Univerzitet u Nišu

Filozofski fakultet

Niš, Srbija

 <https://orcid.org/0000-0002-7620-5964>

U radu se analiziraju inostrani digitalni bibliotečki fondovi u potrazi za priručnicima koji su objavljeni u periodu nakon Drugog svetskog rata sa ciljem stvaranja jedinstvenog registra onih priručnika koji dosada nisu našli svoje mesto u bibliografijama radova, ali i sagledavanja njihovog mesta i uloge u tadašnjoj nastavi srpskog kao stranog jezika. Korišćena je metoda teorijske analize sa tehnikom analize sadržaja. Rezultati istraživanja su nam pokazali da se period sedamdesetih, osamdesetih i devedesetih godina XX veka može smatrati najproduktivnijim na polju kreiranja i objavljivanja udžbeničkog materijala. Osim udžbenika i gramatika, kao najvažnijim jedinicama udžbeničkog kompleta, poseban značaj pridavan je objavljivanju različitih vrsta rečnika sa priručničkom ulogom – slikovnih rečnika, rečnika (raz)govornog jezika i rečnika najfrekventnijih reči i izraza, koji su se odlikovali specifičnim didaktičko-metodičkim oblikovanjem. Mahom su publikovani na zapadnoevropskim i američkim univerzitetima, zavodima i školama za potrebe realizacije nastave na kursevima srpskohrvatskog kao stranog jezika, ali ima i onih koji su bili namenjeni putnicima kroz srpske krajeve koji su želeli da se sporazumeju sa domicilnim srpskim stanovništvom.

Ključne reči: srpski kao strani jezik, bibliotečki fondovi, udžbenički komplet, priručnici, rečnici.

1. UVOD

Pitanje postojanja kvalitetnog udžbenika i prpratnih jedinica oduvek je privlačilo pažnju metodičara nastave, istraživača i nastavnika-praktičara. Od njihovog kvaliteta zavisi uspešnost u učenju i savladavanju programom predviđenog gradiva. Istorijski razvitak metodike nastave srpskog kao stranog jezika pokazuje nam da je pitanje postojanja kvalitetnog udžbeničkog kompleta direktno bilo uslovljeno društveno-političkim pitanjima koja su u datom trenutku bila aktuelna. Tako su srpski jezik, nakon

1 Kontakt podaci (E-mail): aleksandar.novakovic@filfak.ni.ac.rs

pada Despotovine, učili sultani, oblasni zapovednici, velikodostojnici i janičari, jer je, kako beleži profesor Pavle Ivić (1998: 65), „pisanje srpskim jezikom [...] dostiglo geografsku raširenost kakva nije zabeležena ni ranije ni kasnije”. Tom prilikom su koristili višejezične udžbenike, od kojih se jedan takav čuva u biblioteci džamije Sulejmanija (Marinković 2010). Možda nam o značaju udžbeničkog kompleta najbolje svedoči slučaj Dimitrija Vladislavljevića, savremenika i prijatelja Vuka S. Karadžića, koji je dvadeset i dve godine pisao gramatiku srpskog jezika za Italijane, nadajući se da će ona uspešno odgovoriti potrebama učenika s kraja osamnaestog i početkom devetnaestog veka (Novaković 2024a). Ipak, pitanje postojanja kvalitetnih jedinica udžbeničkog kompleta posebno je bilo aktuelno tokom XX veka, kada je „srpskohrvatski jezik imao dobar status” i „na brojnim katedrama bio na drugom mestu, odmah iza ruskog jezika, koji je s pravom imao primat” (Brborić 2018: 23). Analiza „Bibliografije jugoslovenskih radova o srpskohrvatskom jeziku kao stranom (1960–1990)” profesorke Vesne Krajišnik (1992) pokazuje da je tokom navedenog perioda objavljeno više desetina udžbeničkih jedinica koje su decenijama korišćene u nastavnoj praksi.

Posebnu ulogu u bivšoj jugoslovenskoj državi na polju pisanja priručnika imali su Institut za strane jezike i Međunarodni slavistički centar, čiji su udžbenici za učenje srpskog kao stranog jezika dobili status kulturnih. Osim što su se koristili tokom više decenija, najnovija istraživanja pokazuju da se u nastavnoj praksi (zahvaljujući svom kvalitetu) neretko koriste i dan-danas (Novaković 2024v: 23). Analizirajući njihovu strukturu, didaktičko-metodičko oblikovanje i mesto u nastavi srpskog kao stranog jezika, Đorđe Otašević (2014: 25) ističe da među njima ima „mnogo toga – i dobrog, i odličnog”. Osim domaćih izdavača i autora, pitanjem pripremanja i objavljivanja nastavnih materijala (udžbenika, gramatika, radnih svezaka i ostalih priručnika) bavili su se i univerziteti, instituti i mnoge druge institucije iz inostranstva. Posebno su na tom polju bile aktivne zapadnoevropske države i Sjedinjene Američke Države, koje su ulagale velika finansijska sredstva u razvijanje studija slovenskih jezika, i to ne iz, kako ističe Davor Nikolić (2013: 29), „ljubavi prema slovenskim jezicima”, već iz političkih razloga „da se i u vrijeme najvećih podjela Istoka i Zapada pronađe način da Zapad ima dojam da kontrolira Istok”. Zahvaljujući takvoj aktivnosti, napisano je i objavljeno više desetina jedinica udžbeničkog kompleta, koje su (javno i/ili tajno) korišćene u nastavnoj praksi.

2. METODOLOŠKE POSTAVKE ISTRAŽIVANJA

2.1. PREDMET I CILJ ISTRAŽIVANJA

Bavljenje nastavom srpskog kao stranog jezika obavezuje nas da konstantno pratimo razvoj jedinica udžbeničkog kompleta, koji nam svojom sadržinom i didaktičko-metodičkim oblikovanjem mogu pomoći u ostvarivanju postavljenih ciljeva. U više naučnih radova i studija metodičari nastave i istraživači – Otašević 2014; Đorđević 2017; Novaković 2022 – sagledali su aktuelne udžbenike, priručnike i ostale nastavne materijale sačinjene i objavljene za potrebe realizacije nastave srpskog jezika za strance. Svoju pažnju su usmerili ka onim jedinicama udžbeničkog kompleta koje su objavljene krajem XX i početkom XXI veka, jer se pretpostavlja da one na najbolji mogući način mogu odgovoriti izazovima savremene nastave srpskog kao stranog jezika. Nastavna praksa

svedoči da u novije vreme poseban status imaju moderna nastavna sredstva, kakva su elektronski interaktivni udžbenici i testovi, podkasti i objave na društvenim mrežama (Novaković 2024b: 3). Njihov broj se iz dana u dan uvećava, što je rezultat očiglednog porasta broja zainteresovanih istraživača i nastavnika-praktičara za ovom vrstom nastave. Međutim, u težnji da nastavu osavremenimo neretko zaboravljamo potrebu da se podsetimo (i upoznamo) sa rezultatima prethodnih generacija predavača srpskog kao stranog jezika kao modelima i uzorima koje bismo i sami mogli slediti. Aleksandar Novaković (2024v: 9) period od 1945. do 1986. godine naziva *zlatim dobom* metodike nastave srpskog kao stranog jezika, ukazujući na dostignuća koja su uticala da se ona izdvoji u samosvojnu naučnu disciplinu. Do današnjih dana mladom metodičaru nastave i nastavniku bilo je veoma teško da razume dešavanja koja su do toga dovela, posebno zato što nisu postojali naširoko dostupni pisani tragovi i svedočanstva. Zahvaljujući procesima digitalizacije bibliotečkih fondova širom Evrope i sveta, u prilici smo da se upoznamo sa onim delom udžbeničke građe koja nam je, usled geografske udaljenosti, decenijama bila nepoznata. Reč je o priručnicima (i udžbenicima) koji su publikovani na inostranim univerzitetima, institutima i zavodima radi učenja srpsko(hrvatsko)g kao stranog jezika. S obzirom na činjenicu da smo u prethodnim istraživanjima posebnu pažnju usmerili ka analizi udžbenika i gramatika, predmet ovoga rada je analiza inostranih digitalnih bibliotečkih fondova u potrazi za ostalim vrstama priručnika koji su objavljivani u periodu nakon Drugog svetskog rata.² Cilj rada je pravljenje jedinstvenog registra onih priručnika koji dosada nisu našli svoje mesto u bibliografijama radova, kao i sagledavanje njihovog mesta i uloge u tadašnjoj nastavi srpskog kao stranog jezika.

2.2. ZADACI ISTRAŽIVANJA

U skladu sa definisanim predmetom i ciljem istraživanja izdvojili smo sledeće istraživačke zadatke:

1. Izdvojiti digitalizovane priručnike objavljene u periodu od Drugog svetskog rata do 1986. godine za potrebe realizacije nastave srpskohrvatskog kao stranog jezika.
2. Analizirati sadržaj svih popisanih priručnika.

2.3. METODE, TEHNIKE, INSTRUMENTI I UZORAK ISTRAŽIVANJA

U skladu sa definisanim predmetom, ciljem i postavljenim zadacima istraživanja koristili smo metodu teorijske analize sa tehnikom analize sadržaja. Građu za istraživanje činilo je sedam priručnika za učenje srpsko(hrvatsko)g kao stranog jezika dostupni u inostranim bibliotečkim fondovima i digitalnim repozitorijumima. Istraživanje je sprovedeno sredinom septembra 2024. godine.

3. ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje digitalnih bibliotečkih fondova nam je pokazalo da se decenije nakon Drugog svetskog rata mogu smatrati najproduktivnijim periodom na polju kreiranja i objavljivanja udžbeničkog materijala za učenje srpskog kao stranog jezika.³ Metodičari

2 Autor ovoga članka će svoju pažnju usmeriti ka priručnicima, jer je u drugim radovima već ranije sagledao mesto i funkciju udžbenika i gramatika objavljenih u navedenom periodu.

3 Analiza inostranih bibliotečkih fondova pokazuje da se srpski jezik učio sa nesmanjenim interesovanjem i

nastave, istraživači, lektori i nastavnici-praktičari predano su svoj stvaralački rad usmerili ka pripremi i publikovanju nastavnog materijala za potrebe razvoja reproduktivnih i produktivnih veština upotrebe srpskohrvatskog jezika za obavljanje svakodnevnih životnih i poslovnih aktivnosti.⁴ Osim udžbenika i gramatika srpskohrvatskog jezika, kao najvažnijim jedinicama udžbeničkog kompleta, poseban udeo imali su ostali priručnici – vodiči i različite vrste rečnika, čija je funkcija bila da na brz, jednostavan i efikasan način pomognu polaznicima raznih tečajeva srpskohrvatskog jezika i turistima da se snađu na srpskom govornom području. Usmeravajući svoju pažnju i energiju ka praktičnim rezultatima, objavljeno je više priručnika koji se, bez obzira na vremensku distancu, bez problema (shodno svom univerzalnom karakteru) i dan-danas mogu koristiti. Praktični karakter ovih priručnika se najuverljivije može prikazati analizom publikacije *Srpskohrvatski* (eng. *Serbo-Croat*), objavljene 1983. godine u Centru za informisanje o učenju i istraživanju jezika.⁵ Navedeni priručnik predstavlja svojevrsni vodič kroz svet srpskohrvatskog jezika i kulture, u kome se na jasan i pregledan način nastavnicima, učenicima, službenicima, bibliotekarima ukazuje na (tada) raspoložive resurse za učenje srpskohrvatskog kao stranog jezika.⁶ Priručnik su sačinili zaposleni u Školi za slovenske i istočnoevropske studije Univerziteta u Londonu na čelu sa Monikom Partridž. U priručniku se kroz deset odeljaka predstavlja istorijat razvoja srpskohrvatskog jezika, dostupni resursi za učenje jezika (uključujući udžbenike i priručnike, centre za učenje i studiranje srpskohrvatskog jezika, radio-kanale, biblioteke i prodajne objekte, distributere filmova i istraživačke centre). Uvid u sadržaj ovog priručnika (posebno u odeljak o priručnicima u nastavi) pružio nam je dodatnu sigurnost u kvalitet realizovanog istraživačkog rada u pronalaženju digitalizovanih verzija priručnika. Osim udžbenika i gramatika, važno mesto na polju udžbeničke produkcije činile su različite vrste rečnika⁷: slikovni i „džepni” rečnici, rečnici svakodnevnih izraza. Irina Ivanova (2018: 487) posebno ukazuje na važnost rečnika u realizaciji nastave srpskog kao stranog jezika, jer je njihova uloga kao priručnika u domenu usvajanja leksičkog nivoa nezamenljiva. Svi oni su imali karakter priručnika „za preživljavanje”, odnosno sticanje osnovnih znanja o srpsko(hrvatsko) m jeziku i njihovoj primeni u stvarnim životnim situacijama na srpskom govornom području: „Rečnici su upravo takve knjige iz kojih učenici treba da se osposobljavaju za samostalno učenje, za samostalno traganje za istinama o sebi i svetu u kome žive” (Cvijetić 1981: 273).

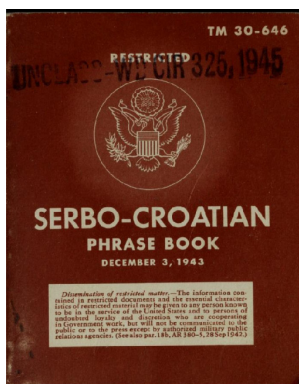
u godinama nakon pobeđe Vukove reforme. O tome najbolje svedoči *Pojednostavljena gramatika srpskog jezika* (eng. *Simplified Grammar of the Serbian Language*) Viliijama Ričarda Morfila, objavljena u Londonu davne 1887. godine.

- 4 O interesovanju za srpskohrvatskim jezikom možda najbolje svedoči činjenica da su autori prevodili čak i srpske narodne pesme. Takvi su priručnici pod nazivom *Princ Marko: srpskohrvatske junačke pesme* (eng. *Marko the Prince: Serbo-Croat heroic songs*, <http://skr.rs/zfV7>), odnosno *Srpskohrvatske narodne pesme* (eng. *Serbo-Croatian Folk Songs*, <http://skr.rs/zfV6>).
- 5 Priručnik je digitalizovan i može se preuzeti sa sledeće veb-adrese: <http://skr.rs/zfZa>. U ovom radu je analiziran priručnik iz 1983. godine.
- 6 Priručnik je nastajao u periodu od 1980. do 1982. godine.
- 7 „Rečnik je lingvističko delo u kome se popisuje i tumači leksički fond jednog jezika ili deo tog fonda, što će zavistiti od namene, odnosno tipa rečnika” (Ristić 2001: 85).

Fotografija 1. Korice priručnika *Srpskohrvatski*

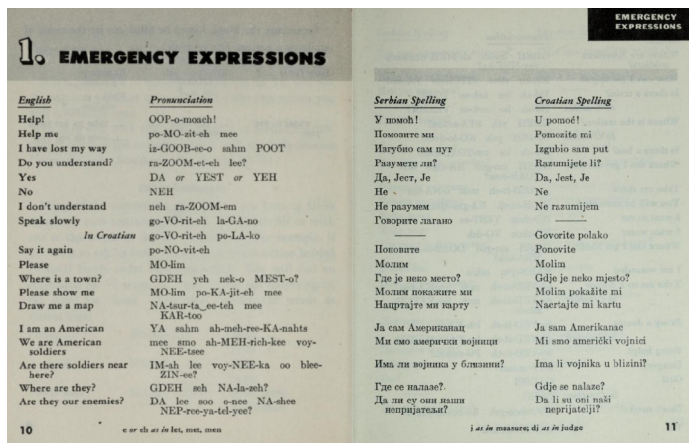
Jedan u nizu priručnika posvećenih učenju srpskog jezika jeste i priručnik *Srpskohrvatski: rečnik izraza* (eng. *Serbo-Croatian Phrase Book*). Objavljen je 3. decembra 1943. godine u Vašingtonu, i to pod okriljem Odeljenja za ratove američke vlade, koja je nesumnjivo posvećivala izuzetnu pažnju jezičkoj obuci svojih diplomatskih i vojnih predstavnika na prostoru bivše Jugoslavije. Godinama je nosio oznaku tajnosti i korišćen među pojedincima za koje se zna „da su u službi Sjedinjenih Država”.⁸ Kako je u samom priručniku naglašeno, „objavljen je samo za vojna lica”, koja su članovi Odeljenja za ratove.⁹ Priručnik je namenjen usvajanju najčešćih izraza koji se u srpskohrvatskom jeziku upotrebljavaju za obavljanje različitih životnih i vojnih aktivnosti.

Fotografija 2. Korice priručnika *Srpskohrvatski: rečnik izraza*

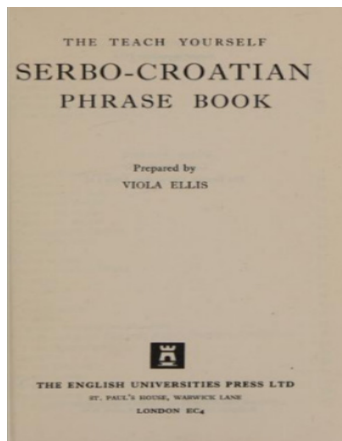
- 8 Priručnik je digitalizovan i može se pronaći na digitalnim repozitorijumima svetskih onlajn-biblioteka: <http://skr.rs/zftu>. Predmet analize u ovom radu je priručnik objavljen 1943. godine.
- 9 Posebno mesto i status među publikacijama posvećenih jezičkoj obuci predstavnika diplomatskih i vojnih struktura ima udžbenički komplet *Udžbenik za srpskohrvatski* Vojne škole jezika, koji osim udžbenika sadrži i tri priručnika – *Srpskohrvatski: ilustrovani vodič kroz dijaloge* (1951), *Srpskohrvatski: prateći tekstovi ilustrovanih vojnih situacija* (1956) i *Srpskohrvatski: prateći tekstovi ilustrovanih svakodnevnih situacija* (1956). O njima je posebno pisao Aleksandar Novaković u radu „*Udžbenik za srpskohrvatski američke Vojne škole jezika: udžbenički komplet za učenje srpskog kao stranog*”.

U predgovoru priručnika polaznici tečajeva se upoznaju sa osnovnim osobinama srpskohrvatskog jezika, kao i jezičkim prilikama: „Ponekad ćete čuti da ljudi označavaju srpski i hrvatski kao dva potpuno različita jezika, ali je razlika među njima manja od razlike između britanskog i američkog engleskog jezika”. Sastavljači priručnika ukazuju na njegovu funkcionalnost time što tvrde da će biti od koristi u bilo kom delu Jugoslavije, posebno zato što sadrži reči i izraze koji će polaznicima biti neophodni i važni u komunikaciji sa domicilnim stanovništvom. Zato im preporučuju da se upoznaju sa sadržajem priručnika, kako bi u praksi jednostavnije i brže mogli da se u njemu snađu. Sadržaj priručnika čini trinaest celina u kojima je predstavljena leksika neophodna za snalaženje u različitim životnim situacijama – 1. *Izrazi opasnosti*, 2. *Osnovni izrazi – pozdravljanje, postavljanje pitanja, razgovor o pojedincu, hijerarhija i organizacija*, 3. *Lične potrebe – hrana i piće, smeštaj, medicinska pomoć, kupovina i lične usluge*, 4. *Lokacija i tereni – lokacija, razdaljina, priroda terena*, 5. *Putevi i transport*, 6. *Komunikacija – radio i telefon, brojevi, telegraf, pošta*, 7. *Izviđanje*, 8. *Sletanje aviona*, 9. *Brojevi, veličina, vreme, slova – iznos, redni brojevi, veličina i težina, vreme, nazivi slova*, 10. *Dodatni uslovi – lična oprema, oružje i municija, automobili, tenkovi, avioni, brodovi, alat i pribor, komunikacija, razno, novac, težine i mere*, 11. *Važni zadaci*, 12. *Međunarodni putni znakovi* i 13. *Abecedni rečnik svih reči i izraza*. Autori priručnika su, shodno tadašnjim mogućnostima didaktičko-metodičkog oblikovanja teksta, nastojali da što preglednije predstave sadržaje, dajući ih u četiri kolone – izraz na engleskom jeziku, izgovor i pisanje na srpskom, odnosno hrvatskom jeziku. U priručniku se dominantno koristi engleski jezik, na kome su data sva objašnjenja i napomene. Međutim, primeri su dosledno i paralelno ispisivani srpskim jezikom i ekavicom, odnosno hrvatskim jezikom i ijekavicom. Priručnik sadrži više hiljada reči i izraza, koji su prilagođeni leksičkim osobenostima istočne, odnosno zapadne varijante jezika – *lekara : liječnika, ko : tko, hleb : kruh* i sl. Na samom kraju udžbenika nalazi se prostor za beleške, koje polaznik tečaja može voditi prilikom učenja srpskohrvatskog jezika.

Fotografija 3. Izgled lekcije u analiziranom priručniku

Rečnici najfrekventnijih reči i izraza bili su veoma popularni u decenijama nakon Drugog svetskog rata. Za razliku od onih koji su bili namenjeni pripadnicima diplomatskih i vojnih formacija, u nastavnoj praksi sreću se rečnici namenjeni široj javnosti. Jedan od takvih je i *Srpskohrvatski: rečnik izraza* (eng. *Serbo-Croatian: Phrase Book*), čiji je autor Viola Elis. Objavljen je 1961, a reizdat 1966. i 1969. godine u Londonu i pripada tzv. seriji priručnika za učenje srpskohrvatskog pod nazivom *The Teach Yourself*.¹⁰

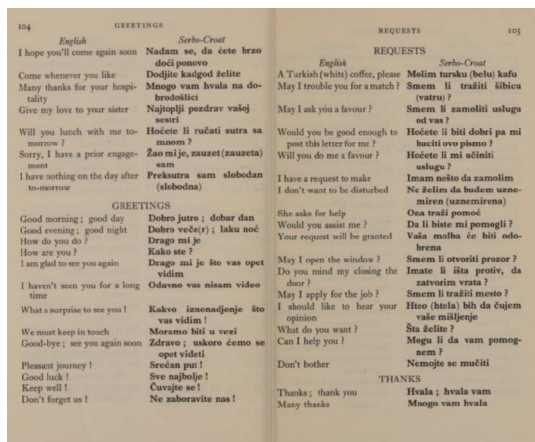

Fotografija 4. Naslovna strana priručnika *Srpskohrvatski: rečnik izraza*¹¹

Priručnik ima trodelnu strukturu. U prvom delu priručnika predstavljene su najosnovnije informacije o srpskohrvatskom jeziku, društveno-istorijskim prilikama, pismu i izgovoru. U drugom, centralnom delu priručnika, tematski je predstavljena najfrekventnija leksika, i to najpre u vidu nepoznatih reči (kratkog rečnika), odnosno prevoda (sa engleskog na srpskohrvatski) najfrekventnijih izraza. Obradene su sledeće teme: pasoške formalnosti, carina, putovanje železnicom / po moru / vazduhom / biciklom, grad, hoteli, odeća, restorani i obroci, kupovina, pošta, telefon, prepiska, brojevi, kovanice, težina, mere, ljudsko telo i zdravlje, kod frizera, u pozorištu, fotografija, gimnastika i atletika, fudbal, tenis, jahanje i trke, lov i streljanje, ribolov, plivanje, veslanje, jedrenje, boks, zimski sportovi, planinarenje, igre, vreme, plaćanje, pozdravljanje, zahvaljivanje, žaljenje, izvinjavanje, postavljanje pitanja, javna obaveštenja, novine, knjige, kuća, države i nacije, vojska, mornarica i vazduhoplovne snage. U trećem delu priručnika data su kratka objašnjenja najvažnijih gramatičkih termina: imenica, zamenica, prideva, priloga i glagola. U priručniku se pretežno koristi istočna varijanta jezika u pogledu leksike i ekavskog izgovora, sa pokojom rečju preuzetom iz zapadne varijante. Ipak, prevladava latiničko pismo, a ćirilica je svedena samo na sporadične napomene i objašnjenja.

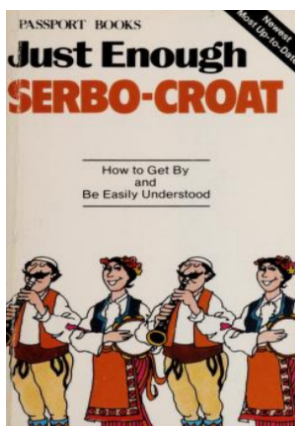
10 Priručnik je digitalizovan i može se preuzeti sa sledeće veb-adrese: <http://skr.rs/zfVM>. Predmet analize u ovom radu je izdanje iz 1961. godine.

11 Žilijan Norman i Jovan Hristić objavili su priručnik istoimenog naziva *Srpskohrvatski: rečnik izraza* 1971. godine (Harmondsvort: Penguin). Nažalost, priručnik još uvek nije digitalizovan.

Fotografija 5. Izgled lekcije u analiziranom priručniku

Navedenoj grupi priručnika pripada i rečnik *Taman dovoljno srpskohrvatskog za Jugoslaviju* (eng. *Just enough Serbo-Croat for Yugoslavia*). Objavljen je 1981. godine u Sjedinjenim Američkim Državama i predstavlja jedno od komercijalnih izdanja koje se svrstava u kategoriju „knjiga uz pasoš”.¹² Autori priručnika su D. Elis, E. Sprong, J. Boldvin.¹³ Reč je o svojevrsnom „priručniku za preživljavanje”, koji korisnicima/putnicima treba da omogući uspostavljanje osnovne komunikacije sa domicilnim stanovništvom.¹⁴

Fotografija 6. Korice priručnika *Taman dovoljno srpskohrvatskog za Jugoslaviju*

- 12 Digitalizovan je 2018. godine i može se pronaći na sledećoj veb-adresi: <http://skr.rs/zftj>. Predmet analize u ovom radu je izdanje iz 1983. godine.
- 13 Prvobitna verzija priručnika objavljena je najpre 1971. godine pod nazivom *Srpskohrvatski za putnike* (eng. *Serbo-Croatian for travellers*), a a zatim 1981. godine pod nazivom *Putnički srpskohrvatski za Jugoslaviju* (eng. *Travellers' Serbo-Croat for Yugoslavia*).
- 14 Postoji objedinjeno izdanje priručnika pod nazivom *Višejezični rečnik izraza* (eng. *Multilingual Phrase Book*), u kome je, osim srpskohrvatskog, predstavljena leksika španskog, francuskog, nemačkog, portugalskog, italijanskog i grčkog jezika. Navedeni priručnik je objavljen 1983. godine. Digitalizovan je i može se pronaći na sledećoj veb-adresi: <http://skr.rs/zfVm>.

Sadržaj priručnika je podjeljen na dvadeset i pet celina u kojima se daju najosnovnije informacije o jeziku, geografskom položaju Jugoslavije i, naravno, najfrekventnijoj leksici. Na samom početku su date osnovne napomene o načinu korišćenja priručnika. S obzirom na činjenicu da je „osmišljen da pomogne pri snalaženju u Jugoslaviji“, autori naglašavaju na važnost korišćenja indeksa koji će korisnika priručnika odvesti do prave stranice, ali i učenja određenih reči napamet. Po običaju, nakon kratkog uputstva ukratko je predstavljen fonetsko-fonološki sistem srpskohrvatskog jezika¹⁵ i geografski (na mapi Evrope) određen položaj Jugoslavije. Centralni deo priručnika čini predstavljanje leksike podeljene u tematske celine: *Svakodnevni izrazi*, *Prelazak granice*, *Susret sa ljudima*, *Pronalaženje puta*, *Turistička agencija*, *Smeštaj (hotel, kampovanje, iznajmljivanje smeštaja)*, *Kupovina (apoteka, potrepštine za odmor, prodavnica cigareta, kupovina odeće, zamena opreme)*, *Razgovor u prodavnici*, *Kupovina hrane (hleb, kolač, sladoled i slatkiši, u supermarketu, voće i povrće, meso, riba)*, *Jelo i piće (naručivanje hrane, pića, u restoranu)*, *Zdravlje*, *Problemi*, *Pošta*, *Telefon*, *Zamena čekova i novca*, *Putovanje autom*, *Javni prevoz*, *Odmor* i *Traženje dozvole*. U čitavom priručniku leksika se predstavlja dvostubačno, i to na engleskom, odnosno srpskom jeziku sa jasno fiksiranim izgovorom.¹⁶ Primeri su ispisivani latinicom, uz korišćene ijekavice i leksike svojstvene (današnjem) hrvatskom jeziku. Upotreba ćirilice se vezuje jedino za uvodne napomene o srpskohrvatskom jeziku – predstavljena je kao jedno od dva ravnopravna pisma. Na samom kraju priručnika nalaze se liste korisnih informacija u vezi sa znacima, skraćenicama, brojevima, vremenom, danima, mesecima i datumima, delovima nameštaja, mernim jedinicama, kao i kratak pregled (funkcionalne) gramatike.

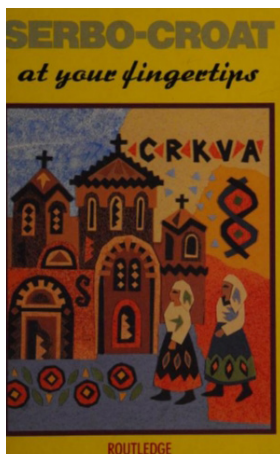
66 Shopping for food: In the supermarket	Shopping for food: In the sup	138/Reference: Department store guide	Reference: Conversi																																																																																																																									
<p>In the supermarket</p> <p>ESSENTIAL INFORMATION</p> <ul style="list-style-type: none"> • The place to ask for: ROBNA KUĆA (department store) • SUPERMARKET • MINDMARKET • ZAJETNE NAMENICE (general food store) • Key instructions on signs in the shop: UZLAZ (entrance) • ZABRANJEN ULAZ (no entry) • UZLAZ (exit) • ZABRANJEN ULAZ (no exit) • NEMA ULAZA (no way out) • BLAGALNA (cash desk) • Most supermarkets are open throughout the day during the week and on Saturday mornings. Some self-service shops also open on Sunday mornings. • No need to say anything in a supermarket, but ask if you can't see what you want. <p>WHAT TO SAY</p> <p>Excuse me, please</p> <p>Where is . . .</p> <p>the bread?</p> <p>the butter?</p> <p>the biscuits</p> <p>the cheese?</p> <p>the chocolate?</p> <p>the coffee?</p> <p>English, multi-Var exc-use-enteh mod-im vus Gdje je . . . gdje-je yeh . . . krah? krah maslac? mas-lac? sir? sir sor chokola-da? chok-la-da kava? ka-va</p>	<p>the cooking oil?</p> <p>the frozen food?</p> <p>the fruit?</p> <p>the fruit juice?</p> <p>the jam?</p> <p>the meat?</p> <p>the milk?</p> <p>the mineral water?</p> <p>the pasta?</p> <p>the salt?</p> <p>the sugar?</p> <p>the tea?</p> <p>the tinned fish?</p> <p>the tinned fruit?</p> <p>the vegetable section?</p> <p>the vinegar?</p> <p>the wine?</p> <p>the yogurt?</p> <p>Where are . . .</p> <p>the biscuits?</p> <p>the crisps?</p> <p>English, multi-Var koj-yech za krah-yech zah-froz-na hrana? zah-fro-za hra-na voce? vochech voce-ak? voce-ak sok? djem? jim meso? me-so milk-ko milk-ko milk-ko yeh-o min-er-al-na voda? men-er-al-na vod-a pasta pasta sol sol slocher? sho-cher čaj čaj ch-o-vo kon-zervirana ri-ba kon-zerv-ir-na-ri-ba kon-zervirano voće kon-zerv-ir-na-vochech pove-er? pov-er-ehch sme-er? sme-er vino? vino yog-er yog-er Gdje su . . . gdje-su . . . krah-ko krah-ko kri-psi? cri-psi</p>	<p>Podrum Podrum Pakarništ Pakarništ Pakarništ Porcelan Porcelan Posudje Posudje Pretisnula Prvi Puloveri Puloveri zabranjeno Radio aparati Ribno-materijal Ruhlje Santofani Satovi Savetari Savetari Kaf Sredstva za čišćenje Staklarstvo Stizniti Šta za putovanje Štovi Štovi Televizija Tekstil za kuća Tret 'Tradi-sam' (za hobiste) Za damine i dame Za djecu Za muškarce Zastor/zaštit Zemljano rođje Zeljenjarnja</p>	<p>Basement Basement Blankets Blankets Furniture China China Bedding Crockery Ground (floor) First (floor) Fullovers No smoking Fishes gear Linen Bathroom requisites Watches - clocks Souvenirs Floor Cleaning materials Glassware Candles Travel articles Military Materials/fabrics Furnishing fabrics Third (floor) Do-it-yourself Ladieswear Child Menwear Curtains Earthquake Hardware</p>	<p>CONVERSION TABLES</p> <p>Read the centre column of these tables from right to left from metric to imperial and from left to right to convert imperial to metric e.g. 5 litres = 8.80 pints; 5 pints = 2.76 litres</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>litres</th> <th>gallons</th> <th>litres</th> <th>gallons</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>1.76</td><td>0.37</td><td>0.22</td><td>1.45</td></tr> <tr><td>3.52</td><td>0.77</td><td>0.44</td><td>2.90</td></tr> <tr><td>5.28</td><td>1.17</td><td>0.66</td><td>3.34</td></tr> <tr><td>7.04</td><td>1.57</td><td>0.88</td><td>4.78</td></tr> <tr><td>8.80</td><td>1.97</td><td>1.10</td><td>5.22</td></tr> <tr><td>10.56</td><td>2.37</td><td>1.32</td><td>6.66</td></tr> <tr><td>12.32</td><td>2.77</td><td>1.54</td><td>7.10</td></tr> <tr><td>14.08</td><td>3.17</td><td>1.76</td><td>8.54</td></tr> <tr><td>15.84</td><td>3.57</td><td>1.98</td><td>9.98</td></tr> </tbody> </table> <table border="1"> <thead> <tr> <th>ounces</th> <th>grams</th> <th>pounds</th> <th>kilos</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>0.04</td><td>1.28</td><td>2.20</td><td>1.05</td></tr> <tr><td>0.07</td><td>2.00</td><td>4.41</td><td>2.00</td></tr> <tr><td>0.11</td><td>3.05</td><td>6.61</td><td>3.00</td></tr> <tr><td>0.14</td><td>4.00</td><td>8.82</td><td>4.00</td></tr> <tr><td>0.18</td><td>5.11</td><td>11.02</td><td>5.00</td></tr> <tr><td>0.21</td><td>6.00</td><td>13.23</td><td>6.00</td></tr> <tr><td>0.25</td><td>7.25</td><td>15.43</td><td>7.00</td></tr> <tr><td>0.28</td><td>8.25</td><td>17.64</td><td>8.00</td></tr> <tr><td>0.32</td><td>9.25</td><td>19.84</td><td>9.00</td></tr> </tbody> </table> <table border="1"> <thead> <tr> <th>inches</th> <th>centimetres</th> <th>yards</th> <th>metres</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>0.39</td><td>1.00</td><td>1.09</td><td>1.00</td></tr> <tr><td>0.79</td><td>2.00</td><td>2.19</td><td>2.00</td></tr> <tr><td>1.18</td><td>3.00</td><td>3.28</td><td>3.00</td></tr> <tr><td>1.58</td><td>4.00</td><td>4.37</td><td>4.00</td></tr> <tr><td>1.95</td><td>5.00</td><td>5.47</td><td>5.00</td></tr> <tr><td>2.35</td><td>6.00</td><td>6.56</td><td>6.00</td></tr> <tr><td>2.75</td><td>7.00</td><td>7.66</td><td>7.00</td></tr> <tr><td>3.15</td><td>8.00</td><td>8.75</td><td>8.00</td></tr> <tr><td>3.54</td><td>9.00</td><td>9.84</td><td>9.00</td></tr> </tbody> </table>	litres	gallons	litres	gallons	1.76	0.37	0.22	1.45	3.52	0.77	0.44	2.90	5.28	1.17	0.66	3.34	7.04	1.57	0.88	4.78	8.80	1.97	1.10	5.22	10.56	2.37	1.32	6.66	12.32	2.77	1.54	7.10	14.08	3.17	1.76	8.54	15.84	3.57	1.98	9.98	ounces	grams	pounds	kilos	0.04	1.28	2.20	1.05	0.07	2.00	4.41	2.00	0.11	3.05	6.61	3.00	0.14	4.00	8.82	4.00	0.18	5.11	11.02	5.00	0.21	6.00	13.23	6.00	0.25	7.25	15.43	7.00	0.28	8.25	17.64	8.00	0.32	9.25	19.84	9.00	inches	centimetres	yards	metres	0.39	1.00	1.09	1.00	0.79	2.00	2.19	2.00	1.18	3.00	3.28	3.00	1.58	4.00	4.37	4.00	1.95	5.00	5.47	5.00	2.35	6.00	6.56	6.00	2.75	7.00	7.66	7.00	3.15	8.00	8.75	8.00	3.54	9.00	9.84	9.00
litres	gallons	litres	gallons																																																																																																																									
1.76	0.37	0.22	1.45																																																																																																																									
3.52	0.77	0.44	2.90																																																																																																																									
5.28	1.17	0.66	3.34																																																																																																																									
7.04	1.57	0.88	4.78																																																																																																																									
8.80	1.97	1.10	5.22																																																																																																																									
10.56	2.37	1.32	6.66																																																																																																																									
12.32	2.77	1.54	7.10																																																																																																																									
14.08	3.17	1.76	8.54																																																																																																																									
15.84	3.57	1.98	9.98																																																																																																																									
ounces	grams	pounds	kilos																																																																																																																									
0.04	1.28	2.20	1.05																																																																																																																									
0.07	2.00	4.41	2.00																																																																																																																									
0.11	3.05	6.61	3.00																																																																																																																									
0.14	4.00	8.82	4.00																																																																																																																									
0.18	5.11	11.02	5.00																																																																																																																									
0.21	6.00	13.23	6.00																																																																																																																									
0.25	7.25	15.43	7.00																																																																																																																									
0.28	8.25	17.64	8.00																																																																																																																									
0.32	9.25	19.84	9.00																																																																																																																									
inches	centimetres	yards	metres																																																																																																																									
0.39	1.00	1.09	1.00																																																																																																																									
0.79	2.00	2.19	2.00																																																																																																																									
1.18	3.00	3.28	3.00																																																																																																																									
1.58	4.00	4.37	4.00																																																																																																																									
1.95	5.00	5.47	5.00																																																																																																																									
2.35	6.00	6.56	6.00																																																																																																																									
2.75	7.00	7.66	7.00																																																																																																																									
3.15	8.00	8.75	8.00																																																																																																																									
3.54	9.00	9.84	9.00																																																																																																																									

Fotografija 7. Izgled lekcije u analiziranom priručniku

15 Rezultati istraživanja su nam pokazali da su inostrani autori i izdavači posebnu pažnju usmeravali ka analizi i podučavanju fonetsko-fonološkog sistema srpskog jezika. U tu svrhu su objavili i poseban priručnik pod nazivom *Glasovi i pismo srpskohrvatskog jezika* (eng. *The sounds and alphabet of Serbo-Croatian*). Autor priručnika je Derek Hans. U njemu je predstavio sve glasove srpskog jezika uz funkcionalne audio-zapise materijalnih govornika srpskog i hrvatskog jezika. Nažalost, udžbenik još uvek nije digitalizovan i ne možemo ga detaljnije analizirati.

16 Pomoć u zapisivanju izgovora pružio je Dž. Boldvin.

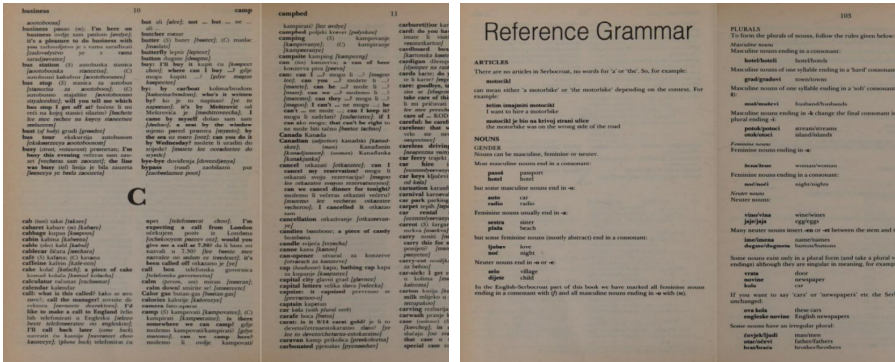
U istu kategoriju priručnika, kao i prethodno analizirani, možemo svrstati rečnik *Srpskohrvatski nadohvat ruke* (eng. *Serbo-Croat at your fingertips*). Objavljen je 1989. godine u Londonu.¹⁷ Autor priručnika je Andrijana Hjuitt. Predstavlja samo jedan u nizu priručnika iz serije namenjene usvajanju leksike najvećih svetskih jezika (arapskog, kineskog, nemačkog, francuskog, grčkog, italijanskog i dr.).

Fotografija 8. Korice priručnika *Srpskohrvatski nadohvat ruke*

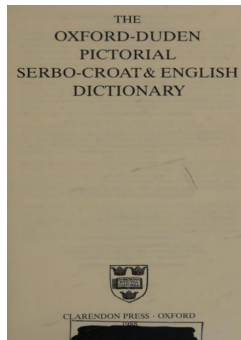
Priručnik je namenjen usvajanju osnovne leksike srpskohrvatskog jezika neophodne za obavljanje svakodnevnih životnih situacija: „Ponesite ovaj priručnik na svoja putovanja i imaćete slobodu nadohvat ruke“. Prema rečima izdavača, namenjen je putnicima koji žele da se na jednostavan način upoznaju sa srpskohrvatskim rečima i frazama „koje će sresti u prodavnicama, na natpisima i jelovnicima ili čuti u okruženju“. Njegov sadržaj čine četiri celine – uputstvo za pravilan izgovor, englesko-srpskohrvatski rečnik, srpskohrvatsko-engleski rečnik i najvažnija gramatika. U prvom poglavlju su (na jednoj stranici) date najosnovnije napomene o srpskohrvatskom glasovnom sistemu. Glavni deo priručnika čini alfabetski ustrojeni rečnici – englesko-srpskohrvatski, odnosno srpskohrvatsko-engleski. Važan segment didaktičko-metodičkog oblikovanja čini fiksiranje izgovora u zagradama sa navođenjem odgovarajućeg (obično najfrekventnijeg) primera. Na samom kraju priručnika nalazi se izvod iz gramatike srpskohrvatskog jezika u kome se pomoću tabelarnih prikaza prikazuju njeni najvažniji elementi. U priručniku se isključivo koristi latiničko pismo, odnosno zapadna varijanta srpskohrvatskog jezika – ijekavski izgovor. Autor priručnika nastojao je da, u pogledu leksičkih osobenosti srpskog i hrvatskog jezika, predstavi obe varijante (na primer, *pržen hljeb/kruh*).

17 Danas je priručnik digitalizovan i može se pronaći na sledećoj veb-adresi: <http://skr.rs/zftT>. Predmet analize u ovom radu je priručnik iz 1989. godine.

Fotografija 9. Izgled lekcije u analiziranom priručniku

Grupi priručnika namenjenih usvajanju leksike srpskohrvatskog jezika pripada i *Srpskohrvatsko-engleski slikovni rečnik* (eng. *The Oxford-Duden pictorial Serbo-Croat & English dictionary*), objavljen 1988. godine.¹⁸ Nastao je u saradnji Cankareve zadužbine, oksfordskog izdavaštva i Bibliografskog instituta u Majnhajmu.¹⁹ Prema rečima izdavača, „slikovni rečnik je rečnik sa trećom dimenzijom”, jer se značenje određene reči ponekad može jasnije i slikovitije preneti slikama nego opisima i definicijama (ma koliko one bile precizne).

Fotografija 10. Naslovna strana priručnika *Srpskohrvatsko-engleski slikovni rečnik*

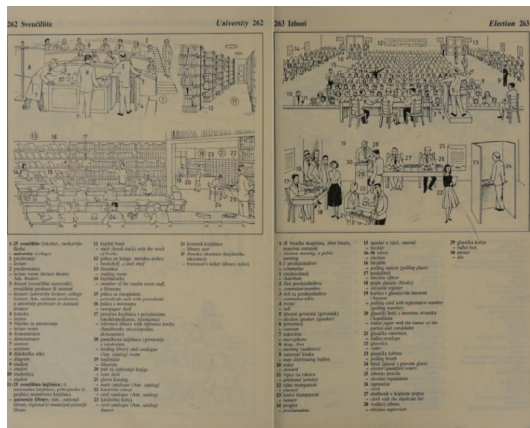
Rečnik je podeljen na 384 odeljka u kojima su predstavljene lekseme za imenovanje najraznovrsnijih oblasti svakodnevnog življenja i naučne delatnosti. Reči su tematski uvezane, a pomoću (za navedeni period) vrlo kvalitetnih ilustracija označene i predstavljene piktografski. Na osamsto šezdeset i dve stranice prikazano je više hiljada reči i nekoliko stotina ilustracija. Priručnik sadrži i alfabetski indeks koji korisniku olakšava upotrebu rečnika i pronalaženje odgovarajuće reči.²⁰ U čitavom priručniku

18 Priručnik je digitalizovan i može se preuzeti sa sledeće veb-adrese: <http://skr.rs/zfVz>. Predmet analize u ovom radu je izdanje iz 1988. godine.

19 Prema informacijama dostupnim u elektronskim bibliotečkim fondovima, realizaciju projekta izrade rečnika su sproveli Vjekoslav Boban i Džon Pebi.

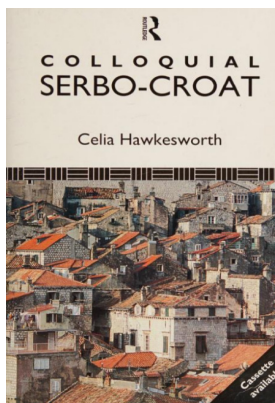
20 Iz grupe klasičnih rečnika objavljenih tokom devedesetih godina prošloga veka mogli bismo izdvojiti *Srpskohrvatsko-engleski džepni rečnik* (eng. *SerboCroatian-English Pocket Dictionary*) Branka Ostojića (1989, <http://skr.rs/zfVc>), kao i *Englesko-srpskohrvatski rečnik* (eng. *English-SerboCroatian Dictionary*) Mortona Bensona (1990, <http://skr.rs/zfVi>).

koristi se latiničko pismo, ijekavica i leksika svojstvena hrvatskom jeziku: „Tekst na suvremenom hrvatskom književnom jeziku sastavila je Cankarjeva založba uz pomoć brojnih stručnjaka kojima se ovdje ponovno zahvaljujemo na suranji” (*Srpskohrvatsko-engleski slikovni rečnik* 1988: 8).

Fotografija 11. Primer sadržaja lekcije u analiziranom priručniku

Navedenim priručnicima može se dodati i priručnik *Razgovorni srpskohrvatski* (eng. *Colloquial Serbo-Croat*), koji je objavljen 1986. godine u Londonu, a doživio više izdanja: 1995, 1997, 1998, 2002, 2003. i 2006.²¹ Autor priručnika je Selija Hawkesworth (Celia Hawkesworth), predavač u Školi za slovenske i istočnoevropske studije Univerziteta u Londonu.²² I ovaj priručnik, kao i svi ostali priručnici istog izdavača (Routledge), pripada seriji publikacija posvećenih usvajanju brojnih svetskih jezika. Tokom vremena je delimično menjao svoj naziv,²³ shodno preovladavajućoj jezičkoj politici na prostoru bivše Jugoslavije.

Fotografija 12. Korice priručnika *Razgovorni srpskohrvatski*

21 Priručnik je digitalizovan tokom 2022. godine i može se pronaći na sledećoj veb-adresi: <http://skr.rs/zftq>. Predmet analize u ovom radu je izdanje iz 1986. godine.

22 Pomoć autorki u pisanju priručnika pružili su Nada Šoljan i Damir Kalogjera.

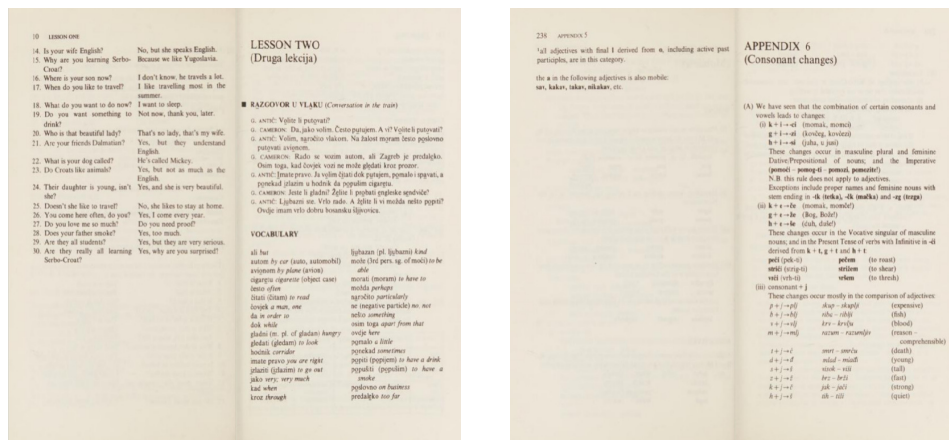
23 Novija izdanja udžbenika praćena su i odgovarajućim audio-materijalom (kasetama i ce-de-ovima).

Po svojoj sadržini i strukturi delimično se razlikuje od prethodno analiziranih udžbenika. Pisan je sa ciljem da „pokrije glavne tačke gramatike jezika kojim je govorila većina naroda koji su činili bivšu Jugoslaviju”. Autor ističe da korišćenje udžbenika, odnosno savladavanje gramatike „može biti u početku malo komplikovano, jer sadrži toliko toga novog iz perspektive govornika engleskog”. Kao savet učeniku upućuje da pažljivo analizira odlomke za čitanje (koji su osmišljeni da ilustruju životne situacije), ali i da radi postavljene zadatke, jer će samo tako biti u prilici da nesmetano komunicira sa stanovništvom. Sadržaj priručnika čini uvod, dvadeset pet lekcija i funkcionalni dodaci. U uvodnom poglavlju autor detaljno objašnjava društvena, istorijska i politička dešavanja na prostoru bivše Jugoslavije, dajući detaljan uvid u jezičke osobenosti prostora s jedne i druge strane Drine (uključujući i korišćenje dva pisma – latinice i ćirilice). Sadržaj lekcije čini tematski osmišljen tekst u kome se obrađuju leksičke jedinice neophodne za snalaženje u odgovarajućim životnim situacijama: 1. *Putnici se upoznaju*, 2. *Razgovor u vlaku*,²⁴ 3. *Dolazak na granicu*, 4. *Svatko ide na svoju stranu*, 5. *Dolazak u hotel*, 6. *Razgovor o stanu*, 7. *Razgovor u restoranu*, 8. *Na ulici*, 9. *Posjet prijateljima*, 10. *Obiteljski odnosi*, 11. *Putni planovi*, 12. *Na pošti*, 13. *Kazališna predstava*, 14. *Pakovanje, odijelo*, 15. *Na putu*, 16. *U kvaru*, 17. *U kupovini*, 18. *Prometna nesreća*, 19. *Razgovor o vremenu*, 20. *U trafici*, 21. *Pismo*, 22. *U miliciji*, 23. *Kod liječnika*, 24. *Razgovor o svakodnevnom životu* i 25. *Glavne crte povijesti južnoslovenskih zemalja*. Osim lingvometodičkog predloška, svaka lekcija sadrži rečnik manje poznatih reči i izraza (sa prevodom na engleski jezik), objašnjenje gramatičkih termina/pojmova, raznovrsne vežbe, objašnjenja kulturoloških fenomena. S obzirom na činjenicu da je utemeljena na gramatičko-prevodnoj metodi,²⁵ od učenika se očekuje da određeni broj rečenica (nakon svake lekcije) prevede sa engleskog na srpskohrvatski jezik, poštujući gramatička pravila srpskohrvatskog jezika savladana tokom obrade lekcija. Od gramatičkih sadržaja obrađuju se: 1. glagol *biti*, zamenice, enklitike, red reči u rečenici, 2. glagoli, trajanje, glagol *ići*, prefiksi glagola, refleksivni glagoli, 3. imenice, nominativ, vokativ, negacija, 4. akuzativ, genitiv, 5. dativ, instrumental, 6. pridevi, nominativ, prilozi, 7. partitivni genitiv, 8. množinski oblici dativa i instrumentala, 9. prošlo vreme, 10. deklinacija zamenica, aorist, 11. buduće vreme, 12. osnovni brojevi, 13. redni brojevi, 14. komparacija prideva, 15. pokazne zamenice, prisvojni pridevi, 16. prisvojne zamenice, 17. odnosne zamenice, 18. imperativ, 19. uslovne rečenice, 20. participi, 21. aorist, imperfekta, pluskvamperfekta, futur drugi, 22. zbirne imenice, 23. glagolski vid i 24. red reči u rečenici. Autor mesto gramatici ustupa i na samom kraju priručnika u vidu sažetog prikaza promena imenica, prideva i zamenica po padežima, vrsta glagola, glasovnim promenama i primerima ćiriličkog pisma. Poslednju celinu udžbenika čine rešenja zadataka, kao i srpskohrvatsko-engleski (englesko-srpskohrvatski) rečnik manje poznatih reči i izraza. U čitavom priručniku isključivo se koristi latiničko pismo, ijekavski izgovor i leksika svojstvena zapadnoj varijanti srpskohrvatskog jezika (*svatko*, *vlak*, *kazališna predstava* i sl.).²⁶

24 Autorka eksplicitno ističe da je fokus usmeren ka hrvatskoj varijanti jezika.

25 Izvanredan primer primene gramatičko-prevodne metode u oblikovanju udžbeničkih jedinica ove vrste jeste priručnik pod nazivom *Ključ za srpsku konverzaciju gramatiku* (eng. *Key to the Serbian Conversation Grammar*) Vojislava Petrovića (Voislav M. Petrovitch), objavljen davne 1914. godine u Hajdelbergu. Priručnik je digitalizovan i nalazi se na sledećoj veb-adresi: <http://skr.rs/zfVX>.

26 U novijim izdanjima analiziranog priručnika – *Kolokvijalni srpski jezik* (2006) – leksika je prilagođena srpskom književnom jeziku, i to ekavskom izgovoru.

Fotografija 13. Izgled lekcije u analiziranom priručniku

4. ZAKLJUČAK

Razvoj nastave srpskog kao stranog jezika nakon Drugog svetskog rata nesumnjivo tesno je bio povezan sa društveno-političkim pitanjima funkcionisanja jugoslovenske države. Proporcionalno jačanju međunarodne saradnje sa većem brojem evropskih i svetskih država pripadnici drugih naroda i kultura imali su potrebu da savladaju naš jezik, koji je, po svemu sudeći, imao izuzetno dobar status van granica matične zemlje. Stranci su nastojali da ga nauče radi uspostavljanja željene i neophodne komunikacije sa srpskim stanovništvom iz privatnih, poslovnih, turističkih, diplomatskih ili vojnih razloga. Predano su ga izučavali na slavističkim katedrama, u specijalizovanim zavodima i u mnogobrojnim školama. Da bi spoznali jezik, kulturu i nasleđe srpskoga naroda, bili su im potrebni udžbenici, gramatike i ostali priručnici. Zato su kreirani i objavljivani kako unutar granica jugoslovenske države tako i u mnogim inostranim zemljama. Posebno su na tom polju kreiranja i objavljivanja udžbeničkog materijala interesovanje iskazivale zapadnoevropske države i Sjedinjene Američke Države, na čijim se univerzitetima, institutima i zavodima realizovalo sistematsko proučavanje srpskog književnog (i razgovornog) jezika. Ranija istraživanja su pokazala veoma plodotvornu udžbeničku produkciju tokom druge polovine dvadesetog veka, kada su objavljeni brojni udžbenici i gramatike. Međutim, najnoviji pregled digitalnih bibliotekskih fondova pružio nam je uvid u postojanje većeg broja priručnika, koji su u periodu od pedesetih do devedesetih godina prošloga veka bili korišćeni za potrebe savladavanja srpsko(hrvatsko)g jezika. Mnogi od njih su decenijama bili nepoznati široj javnosti, kako zbog geografske udaljenosti prostora na kojima su objavljivani tako i zbog zakonskih ograničenja u pogledu poverljivosti samih udžbeničkih jedinica. Procesi digitalizacije, u zakonski predviđenim okvirima, omogućili su nam da se upoznamo sa priručnicima koji su decenijama korišćeni za učenje srpsko(hrvatsko)g kao stranog jezika van granica naše zemlje. Realizovano istraživanje nam je pokazalo da je, osim udžbenika i gramatika, velika pažnja posvećivana sastavljanju i objavljivanju rečnika sa priručničkom funkcijom, i to: slikovnih rečnika, rečnika (raz)govornog jezika i rečnika najfrekventnijih reči/izraza. Svojom strukturom i sadržajem predstavljali su tzv. *učeničke*

rečnike u kojima je leksička građa raspoređivana prema tematskom kriterijumu. Autori su ih prilagođavali potrebama učenika na polju usvajanja novih reči i njihove primene u neposrednoj usmenoj i pismenoj komunikaciji. Odlikovali su se logičnom, sistematskom i postupnom prezentacijom leksičke građe, kao i specifičnim metodičkim pristupima njenog oblikovanja. U većini analiziranih udžbenika dominiraju latiničko pismo, ijekavica i leksika svojstvena zapadnoj varijanti srpskohrvatskog jezika. I pored toga, decenijama su predstavljali funkcionalne priručnike korišćene za potrebe realizacije nastave radi savladavanja srpsko(hrvatsko)g kao stranog jezika. Verujemo da smo u ovom radu popisali samo manji deo stvarno objavljenih rečnika, te da ćemo se, shodno ekspanziji digitalizacije arhivske građe, u godinama pred nama upoznati sa sadržajem još mnogo sličnih i funkcionalnih jedinica udžbeničkog kompleta, koje će nas podsetiti na važne faktografske činjenice u vezi sa istorijskim razvitkom (metodike) nastave srpskog kao stranog jezika.

LITERATURA

- Brborić, V. 2018. Budućnost lektorata srpskog jezika sa osvrtom na prošlost i sadašnjost. *MSC saopštenja* 48(1), 21–30.
- Cvijetić, R. 1981. Značaj rečnika u nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti. *Književnost i jezik* 28(3–4), 273–280.
- Đorđević, K. 2017. Analiza grešaka slovačkih maternjih govornika na početnom nivou učenja srpskog jezika kao stranog. *Studia Balkanica Bohemo-Slovaca VII*, 691–697.
- Ivanova, I. 2018. Rečnici u nastavi srpskog jezika kao stranog na MGU. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 47(1), 487–492.
- Ivić, P. 1998. *Pregled istorije srpskog jezika*. Sremski Karlovci i Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Krajišnik, V. 1992. Bibliografija jugoslovenskih radova o srpskohrvatskom jeziku kao stranom (1960–1990). *Živi jezici* 34–35(1–4), 184–203.
- Marinković, M. 2010. Srpski jezik u Osmanskom carstvu: Primer četvororojezičnog udžbenika za učenje stranih jezika iz biblioteke sultana Mahmuda I. *Slavistika* 14, 280–298.
- Nikolić, D. 2013. Slavistika bez vizije. *Vijenac: novine Matice hrvatske za književnost, umjetnost i znanost*, 512.
- Novaković, A. 2022. *Udžbenički komplet u nastavi srpskog kao stranog jezika*. Niš: Filozofski fakultet.
- Novaković, A. 2024a. Zaveštanje Dimitrija Vladislavljevića: prva gramatika za učenje savremenog srpskog kao stranog jezika?. *Ishodišta* 10, 235–256.
- Novaković, A. 2024b. Onlajn-resursi u nastavi srpskog kao stranog jezika. *Školski čas* 42(2), 3–14.
- Novaković, A. 2024c. *Fragmenti o metodici nastave srpskog kao stranog jezika nakon Drugog svetskog rata*. Niš: Filozofski fakultet.
- Otašević, Đ. 2014. Priručnici za nastavu srpskog jezika kao stranog. *Lingvističke aktuelnosti* 25, 21–30.
- Ristić, S. 2001. Mogućnosti upotrebe rečnika u nastavi. *Književnost i jezik* 48(1–2), 85–97.

IZVORI

- Army Language School. 1951. *Serbo-Croatian: Dialogue Cartoon Guides*. Monterey: Army Language School.
- Army Language School. 1952. *Serbo-Croatian Textbook*. Monterey: Army Language School.
- Army Language School. 1953. *Serbo-Croatian: Dialogue Cartoon Guides*. Monterey: Army Language School.
- Army Language School. 1956. *Serbo-Croatian: Narration to Accompany Illustrated Military Situations*. Monterey: Army Language School.
- Army Language School. 1956. *Serbo-Croatian: Narration to Accompany Illustrated Basic Situation*. Monterey: Army Language School.
- Benson, M. 1990. *English-SerboCroatian dictionary*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boban, V., J. Pheby, Cankarjeva založba, Oxford University Press Dictionary Department and Bibliographisches Institut (Mannheim, Germany). 1988. *The Oxford-Duden pictorial Serbo-Croat & English dictionary*. Oxford: Clarendon Press.
- Center for Applied Linguistics. 1968. *Survey of materials in the neglected languages*. Washington: Center for Applied Linguistics.
- Centre for Information on Language Teaching and Research. 1983. *Serbo-Croat*. London: The Centre.
- Ellis, D. L., E. Spong and J. Baldwin. 1983. *Just enough Serbo-Croat for Yugoslavia*. Lincolnwood: Passport Books.
- Ellis, V. 1961. *Serbo-Croatian phrase book: The teach yourself*. London: English Universities Press.
- Hawkesworth, C. 1986. *Colloquial Serbo-Croat*. London: Routledge.
- Hewitt, A. 1983. *Serbo-Croat at your Fingertips*. London: Routledge.
- Hristić, J. and J. Norman. 1971. *Serbo-Croatian phrase book*. 2nd edition. Harmondsworth: Penguin Books.
- Multilingual phrase book*. 1983. Lincolnwood: Passport Books.
- Ostojić, B. 1989. *Serbocroatian-English pocket dictionary*. New York: Hippocrene Books.
- Petrovitch, W. 1914. *Key to the Servian conversation grammar*. London: David Nutt.
- United States War Department. 1943. *Serbocroatian Phrase Book*. Washington: United States Government Printing Office.

SUMMARY

MANUALS OF FOREIGN UNIVERSITIES AND INSTITUTIONS IN TEACHING SERBIAN AS A FOREIGN LANGUAGE AFTER WORLD WAR II

This paper analyzes the digital holdings of foreign libraries to identify various manuals published after the Second World War. The goal is to create a comprehensive register of manuals that have not yet been included in bibliographies, while also examining their role and significance in the teaching of Serbian as a foreign language during that period. The study employs the method of theoretical analysis, combined with content analysis techniques. The research results show that the 1970s, 1980s, and 1990s were the most productive decades in terms of creating and publishing instructional materials. In addition to textbooks and grammars, which represent the core components of instructional materials, particular attention was given to the publication of various types of manual dictionaries – pictorial dictionaries, conversational language dictionaries, and dictionaries of the most common words and phrases – all of which were distinguished by their specific didactic-methodical design. These manuals were primarily published by Western European and American universities, institutes, and schools for the purpose of teaching Serbo-Croatian as a foreign language. However, there were also manuals intended for travelers in Serbian regions who sought to communicate with the local Serbian-speaking population.

KEYWORDS: Serbian as a Foreign Language, library funds, textbook set, manuals, dictionaries.

PODACI O ČLANKU:

Originalni naučni rad

Primljen: 8. oktobra 2024.

Ispravljen: 3. novembra 2024.

Prihvaćen: 3. novembra 2024.